

מרד נעורים אין חיה כזאת?

ד"ר דוד לוי, מהמחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת באו"פ, שבדק כ־300 מאמרים העוסקים בנושא תרבות הנעורים ב־40 השנים האחרונות, קובע: "תרבות הנעורים מוכתבת היום כמעט לחלוטין בידי תעשיית המבוגרים, הקובעת את הטעם, את דרכי הבילוי ואפילו את גבולות 'המרד' של הצעירים. עולם הערכים הוא עולם הערכים של ההורים. המקום היחיד שבו מצאתי גילויים של מקוריות הוא מרחב ה־ICQ"

תרבות המועדונים: התעשייה קובעת לבני הנעורים: "בואו, זה המקום שלכם" (קורביס / ויז'ואל)

החנניות קובעות את גיל ההתבגרות

"לעומת הגישה הפסיכולוגיסטית הזאת, הגישה במחקרי התרבות היא שונה. חקר התרבות אינו עוסק באבחונים – והסברים שהוא מספק הם הרבה יותר רפים. יש לא מעט מחקרים של אנשי פסיכולוגיה שבהם המחברים לא מתקשים לבודד משתנה מסוים מכלל המשתנים ולקבוע – יש קשר בין זמן האיכות שבילו הורים עם ילדיהם לרמת האלימות שלהם. כשאתה עושה קישור כזה, אתה פותר לאנשים בעיה ולכן אנשים אוהבים הסברי מיקרו מן הסוג הזה. כל מה שהסוציולוגיה יכולה לומר אלה אמירות הרבה יותר כלליות ולכן גם הרבה פחות חדימשמעיות. כי כשאתה לוקח בחשבון שיש 30 משתנים ולא אחד בלבד, אתה לא יכול לבטל במחי יד אף אחד מהם. התוצאה היא תשובה מעורפלת, שנשמעת מתחמקת. והרי התקשורת אוהבת שתהיה שורה תחתונה. לכן – קל לה לדבר על בני נוער כמונעים בידי 'לחץ ודחפים' ולהתייחס אליהם כאל ישות אחת, אוניברסלית, כאילו כולם דומים מאוד זה לזה."

כשאתה בוחן את הספרות הסוציולוגית העוסקת בבני נוער וב"מרד הנעורים" – וד"ר דוד לוין בחן כ-300 מחקרים בנושא זה – המסקנה העולה ממנה היא אחרת לגמרי, כי גם הגישה מאוד שונה.

במחקרי התרבות, מטבע הדברים ברור הרבה יותר שהכל – תלוי תרבות. אפילו הגדרת גבולות הגיל של גיל ההתבגרות. כך, למשל, גילה מחקר שנערך מתחילות להתייחס אל עצמן כאל מתבגרות ברגע שיש חנניות שמגדירות אותן בתור שכאלה. ומתי מסתיימת תקופת הנעורים? בישראל הסיום איננו בכלל עניין של גיל. גיל ההתבגרות מסתיים עם הגיוס לצבא – אבל אחרי הצבא חוזרים למשהו שנראה כמו תרבות נעורים – אבל בפאזה אחרת, שמתאפיינת בטיולי תרמיאלאות ודברים דומים. חוקר בריטי טוען שגיל הנעורים נגמר בגיל 40, כי לפי הממצאים שלו, זהו הגיל שבו מפסיקים משחקי המחשב להיות אטרקטיביים – ולדעתו זה המאפיין התרבותי המתמצת את גיל הנעורים.

"מרד הנעורים" הוא שמו העברי של סרט נודע משנת 1955 בכיכובו של ג'ימס דין. במקור היה שמו של הסרט "מורד ללא סיבה", כשם ספרו של פסיכיאטר אמריקאי בשם רוברט לינדר, שעסק בנסיבות המובילות לעבריינות נוער. השם המקורי הזה – שלא במקרה הוא שמו של ספר שנכתב בידי פסיכיאטר – מסגיר את היחס השולט הן בשיח האקדמי והן בתקשורת אל בני הנעורים.

"הגישה הרווחת" – אומר ד"ר דוד לוין, מהמחלקה לסוציולוגיה, למדע המדינה ולתקשורת באוניברסיטה הפתוחה, "היא של התייחסות אל בני הנעורים כאל יישות נפרדת – עם מינהגים משלה, מקומות בילוי משלה, אתרי אינטרנט אחרים. כאילו מדובר באיזה עולם אחר, מנותק לחלוטין מערכי המבוגרים. לכן גם אפשר לדבר על תופעות כמו 'אלימות הנוער', כאילו שמדובר בתופעה בפני עצמה, השייכת להם' ולא 'לנו', כאשר ה'אנחנו' – זו חברת המבוגרים, חברה טובה, איכותית, ערכית, שעומדת חסרת אונים מול החברה 'שלהם', שה'אנחנו' איננו יודעים איך להשתלט עליה."

גיל הנעורים – כפתולוגיה

גישה זאת מוסברת – ומתבססת – לדעת ד"ר לוין, על ראיה מעט פסיכולוגיסטית של שכבת הגיל הזאת, ראיה השאלה מתחום מדעי הטבע – תחום שבו המונחים נוטים להיות דטרמיניסטיים. אם יש שכבת גיל ששמה הוא "גיל הנעורים" וצריך למצוא לה, מצד אחד – מאפיינים, ומצד שני – הסברים לדרכי ההתנהגות השונות שלה, ההסבר הזה הוא דטרמיניסטי.

לפי ההסבר הזה, בני הנעורים מתנהגים כפי שהם מתנהגים בגלל צירוף של לחצים ודחפים. ההורמונים משתוללים בגיל הזה – וזאת התוצאה. היחס הוא כמו אל פתולוגיה, עם גילויים שליליים ברובם – הנכנסים כולם תחת כותרת הגג של "מרד הנעורים". כל מה ש"אנחנו" – "החברה", קרי עולם המבוגרים – יכולים לעשות מול הגילויים השליליים האלה הוא לנסות ולרסן אותם.

אופנת הצעירים: מוכתבת בידי מעצבים מבוגרים "עם ראש צעיר" (קורביס / ויז'ואל)

להבין - כדי לקחת אחריות

"למה האבחנות האלה חשובות? כי ברגע שאתה מתייחס אל הנוערים ואל מרד הנוערים כאל פתולוגיה - שאין לך כל דרך לשלוט בה - אתה מסיר מעליך את האחריות ומוותר על האפשרות - והאתגר - לשמש דוגמה עבורם. אתה פטור אז מלשאול את עצמך: מהם החומרים שאנחנו מספקים להם כחברה? מהם הערכים שאנחנו מקנים להם? ברגע שאנחנו אומרים לעצמנו שהם 'כאלה' בגלל ההורמונים, אנחנו אומרים לעצמנו שאנחנו, בסך הכל, בסדר, והם אלה שירדו מהפסים.

"אבל אנחנו מאוד 'לא בסדר' - ואם הם 'כאלה', זה הרבה מאוד בגללנו. אם אלימות הנוער שוברת שיאים, זה מפני שאנחנו חיים בחברה אלימה מאוד. בני הנוער אינם דוקרים בליה במועדונים כי הם בני נוער - אלא מפני שהם גדלו בעולם שבו אין כבוד לחיי אדם. הם לא המציאו את זה. הם ראו את זה אצל המבוגרים ואימצו את הגישה הזאת.

"לא מזמן הביא אחד העיתונים סיפור מזעזע על חבורה של בני נוער שהיכו באכזריות קשיש, בעטו בו - וגם צילמו את ההתעללות שלהם בו במצלמת וידאו. מאיפה זה בא? משני מקומות - מאותו יחס אינסטרומנטלי לאנשים. אנשים שאין בהם כדי להביא לי תועלת - אפשר לזרוק אותם לזבל. את היחס הזה לא בני הנוער המציאו. והדבר השני - תרבות המצלמה הנסתרת, של יגאל שילון וכלבוטק - שבני הנוער אימצו ותרגלו אותה במקרה זה.

"קח למשל את סידרת הטלוויזיה 'המורדים' - שגיבוריה מוגדרים כמורדים, כי הם מתלבשים בצורה מזעזעת ומגדפים את ההורים ואת המורים. אבל זהו מרד חיצוני בלבד. אין להם שום פרוגרמה רעיונית. הם לא באים להגדיר מחדש את תפקידי המינים בחברה, או לעצב אחרת את היחסים שבין המינים, או אפילו בין הדורות. הכל חיצוני, כי הם קלטו באיזה מקום - והמקום הזה הוא עולם המבוגרים - שכך יש להתנהג כדי להיחשב מורדים והם פשוט מחקים את המודל הזה.

אבל אם "הכל" תלוי תרבות - כך גם "מרד הנוערים". וזה אומר שלגילויים השליליים של מרד הנוערים אין בהכרח מקור, או בסיס דטרמיניסטי, קרי השתוללות ההורמונים - ולחברה יש לא רק השפעה על המרד הזה ועל גילוייו - אלא גם מידה לא מועטה של שליטה ואחריות על הגילויים האלה.

התעשייה משתלטת גם על הספונסניות

איש לא מתכוון לשלול את קיומן של שכבות גיל בעלות מאפיינים פיזיולוגיים (כמו, למשל, השלב ההתפתחותי של המוח) והתנהגותיים, שונים וייחודיים. הטענה היא נגד ראיית השכבה האחרת כשכבה שלחברה, בתור שכזו, אין יכולת השפעה עליה בגלל היסוד הדטרמיניסטי המכתיב את התנהגותה ("לחצים ודחפים", במקרה של גיל הנוערים).

ד"ר לוי מפנה את תשומת הלב אל היסודות החברתיים, שבדרך כלל לא מתייחסים אליהם כשמדברים על מרד הנוערים. אי אפשר להתייחס אל תרבות הנוערים כאל "תרבות אחרת" כשחברת המבוגרים היא שמכתיבה לא פעם את גבולותיה. הרי מאחורי "תרבות הצעירים" עומדת תעשייה ענקית, רבת זרועות, שמונעת כולה בידי מבוגרים, תעשייה שמכתיבה את טעמים של הצעירים וקובעת להם: "זה מקומכם, זה טעמכם, אלה הם דרכי הביולוגיה שלכם".

ד"ר לוי: "יש מעט מאוד ספונסניות ביצירת התרבות הזאת - וכשיש גילויים ספונטניים של יצירת נוערים (כמו תרבות ההיפופיז בשנות ה-60 ותרבות הפאנק בשנות ה-80), התעשייה (שמאחוריה עומדים מבוגרים) ממחרת לאמץ אותם ולשווק אותם ובכך בעצם להכתיב אותם. מופע כמו 'ליל האבה בצמח' - ביטוי מובהק של תרבות הנוערים בארץ - הוא מוצר של תעשיית המבוגרים, שמסמנת לבני הנוער - 'בואו, זה המקום שלכם'. ובתחום הלבוש, בני ה-16 וה-17 מתלבשים על פי אופנות שיעיצבו עבורם מעצבי אופנה 'עם ראש צעיר'. אין פה כמעט דבר אחד מקורי. הכל קונפורמיזם.

בחומות ומגלה יחס עוין, או לפחות מתנכר – היה מקום למרד. אבל היום דור האבות מחזר אחר דור הבנים. יש "פולחן נעורים" והאבות מנסים להיות "צעירים" בעצמם, בהופעתם ובהתנהגותם.

קשה למרוד כאשר הכלל השולט הוא "הכל הולך". בני הנעורים אינם נדרשים היום לאמץ לעצמם נורמות ודרכי התנהגות של דור ההורים – ולכן גם אין "שוברים את הכלים ולא משחקים". ולמה "הכל הולך"? כי לדור ההורים עצמו אין היום משנה סדורה של ערכים, שאותה הם יכולים להקנות לילדיהם. בפועל, מה שהם מקנים זה אותו ואקום ערכי מבהיל, שהוא כר נוח להופעתם של כל הגילויים הדוחים שאנחנו עדים להם.

המקום היחיד שבו מוצא ד"ר דוד לויין מקום של מקוריות נעורים הוא עולם האינטרנט.

ד"ר לויין: "יחסי המינים הוא נושא מאוד כבד ומאוד מוגדר בתוך תרבויות הנעורים. יש תרבות לבנים ויש תרבות לבנות – ויש דרכי חיזור. והנה, כאן, במדיום האינטרנטי – בנים ובנות יכולים לדבר ביניהם בלי הגדרות תפקידי מיגדר, כבני אדם שווים לחלוטין. אין ספק שהתנאי לכך הוא האימפגש, ועדיין נוצר פה משהו יפה, שמאפשר להם לחשוב בצורה פתוחה באופן יחסי ובלתי נשלטת, רחוק מתקשורת ההמונים – ולכן גם לא מציינת לכללים הנהוגים בה.

"על עניין ה־ICQ עליתי באיזה ערב כשבבית שבו שהיתי, ראיתי כיצד ילדה – המוכרת לי היטב – יושבת שעות ליד המחשב ומדברת דרך המיקרופון שבמחשב עם בן מהכיתה שלה. היא כנראה מחבבת אותו, אבל כמו שהיא גם אמרה לי בעצמה – היא לעולם לא תרים אליו טלפון. גם בכיתה הם בקושי יגידו שלום אחד לשני. אבל ברגע שיש ICQ – אפשר לדבר ואפשר לדבר המון. זה אולי המקום החופשי היחיד שבו פיתחו בני הנעורים תרבות ועולם משל עצמם – עולם שאיננו בשליטת המבוגרים."

לזלזול בבית הספר יש מחיר

ד"ר לויין: "אחרי סקירת כ־300 מאמרים שנכתבו ב־40 השנים האחרונות על תרבויות נעורים שונות, כשנקודת המבט היא זו של חקר התרבות – השורה התחתונה היא שבני הנעורים לא באמת מורדים. אני לא שולל את אפשרות קיומן – או קיומן בפועל – של חבורות, או של כיתות של בני נוער שיש בהן אלמנטים של מרד ערכי, אבל במיינסטרים של בני הנוער אין שום מרד של אמת.

"אבל אם השפעת ההורים היא כל כך מכרעת – ההורים לא יכולים לברוח מן האחריות ומן העובדה שהם אלה שמעצבים את עולמם של בני הנוער. אם תועלתנות וצרכנות הם הערכים הדומיננטיים בחיי ההורים – הם יהיו גם הערכים שישלטו בעולמם של הצעירים.

"אם אנחנו מחנכים להיעדר גבולות – כי ויתרנו על 'כבוד את אביך ואת אמך' ובמקום יחס של כבוד אנחנו מבקשים את 'חברותם' של ילדינו, והורסים בכך את הגבולות בינינו – אנחנו לא יכולים להתפלא שגם הילדים לא יודעים גבולות בהתנהגות שלהם. אנחנו לא נותנים לבית הספר לחנך אותם. אנחנו מזלזלים בבית הספר ומשתפים את הילדים בזלזול הזה שלנו, אנחנו עושים יד אחת איתם נגד בית הספר כמוסד מחנך – ובסוף אנחנו מטיחים בהם שהם 'יצאו' לא מחונכים." ■

אלימות נוער: שני נערים שהיכו והתעללו בקשישה מובאים להארכת המעצר. למדו שאין כבוד לחיי אדם (צילום: יגאל לוי)

"האמת העצובה היא שמחקרים שנעשו מאז שנות ה־60 מראים שעולם הערכים של בני הנעורים אינו שונה מעולם הערכים של הוריהם. וגם – שיש הקבלה גמורה בין הריבוד החברתי בעולם המבוגרים לזה הקיים בעולם הנעורים. מי שההורים שלהם הולכים לראות סרטים של וודי אלן – יילכו לסינמטקים ולא ישמעו את אבי ביטר. אז נכון שהבעיטה בעולם המבוגרים היא הכרחית לעיצוב האישיות והזהות הנפרדת של בני הנעורים – אבל היא מתרחשת באיזו רמה סימבולית, שטחית, תוך חיקוי אופנות – ולא ברמה הרעיונית, הערכית."

מה שבני הנוער עושים ב"מרד הנעורים" הבטוח שלהם – אומר ד"ר לויין – זה לקחת פרקטיקות של ההורים ולסטות מהן סטייה בטוחה, לא גדולה מדי, תוך השארות בגבולות המעמד החברתי של ההורים. אופייני לבני הנוער שהם מאוד אוהבים פרודיות, כי מה זה פרודיה? ללעוג – כלומר להתרחק קצת – ממה שהיא שאתה עדיין מתייחס אליו, מחזיק בו ולא מרפה ממנו.

קשה למרוד כש"הכל הולך"

לזה יש להוסיף עוד נתון: דור האבות עצמו מקשה מאוד על ה"מרד" כשהוא בא ומחבק חיבוק יתר את בני הנעורים. קשה למרוד בסיטואציה כזאת. אם דור האבות היה מסתגר